

Tó, lurta – grasið á grøvini grør

J. H. O. Djurhuus III,
Hanus Andreassen,
Mentunargrunnur
Studentafelagsins,
1997.

Triðja og seinasta bókin í bókaverkinum um stórskald okkara J. H. O. Djurhuus, kom úr beint uppundir jól. Tað er ikki hessini bókaverk; ið við hesi seinastu bókini nú er liðugt. Tær triggjar bókurnar eru stórverk, sum við stóru umsorgan síni fyrri tí neyva kanningararbeiðinum eru bókmentasøgulig dokument við ómissandi virði. Neyvleikin í frásøgnini eyðkennir alla hesa triðju bókina, sum lýsir tíðarskeiðið 1929–1948 í lívi Janusar. Tað gevur at bita, longu á teimum allarfyrru síðunum, har Hanus skrivur um dómin, J. H. O. fekk fyrri rokkskaparsvik í 1929 og tíðina, hann so sat í Vestre Fængsel. Hanus Andreassen hevur kannað øll viðurskifti, sum kunnu siga frá hesum dapra tíðarbili í lívi Janusar, so væl, at vit sum lesarar eru hjá honum har. Vit síggja umstøðurnar fyrri okkum, vit kenna dagsins gongd og vit fáa ennátta á vita, at Janus fekk átalur fyrri at »skriva vers« á pappír, sum fangarnir fingur útflýggjað!

Bókin er bytt sundur í tíðarskeið. Fyrst 1929–34, sum byrjar í Vestre Fængsel og endar í Avebode, kleystrinum í Belgia, har Janus vistaðist ein mánaða í 1932. Greitt verður í hesum tíðarskeiðnum frá m.ø. eisini einari tíð á Bornholm og frá samflavinum við Rigmor í íbúðini í Breiðdugðu, og lívinum annars í Keypmannahavn hesi árin, ikki minst vertshúslívið.

Annar parturin, »Leikir í longum talvi«, fevnir um tíðarskeiðið 1934–38 og snýr seg einamast um stóru miðalhavsferð Janusar og aftur eitt tíðarskeið á Bornholm. Í fjórða parti 1938–45, sum eitur »Viðburður í vargöld« er Janus heima í Føroyum, í Klaksvík og í Svinoy, og seinastu árin í lívi Janusar 1945–48 eru lýst í partinum, sum ber heitið »Tann sætti svanurin«.

Hvør parturin endar við umrøðu og viðgerð av skaldsligi avrikum Janusar í tíðarskeiðnum, sum parturin umrøður.

Yrkingar Janusar verða nevndar uttanfyri hesar viðgerðirnar eisini, tilgongdin er tá sum heild ævisøgulig, og skaldskapurin er her meira ein partur av ævisøgu, enn hann er skaldskapur, sum fyrri sína egnu skyld verður settur í miðjuna og kannaður.

ÆVISØGAN

Tá ið setningurin er at

skriva ævisøgu um ein persón, sum hevur fingið so ymiskligt og so farsagnardæmt eftirmæli, sum J. H. O. Djurhuus av ymsum grundum fekk, tá verður týðandi lutur í arbeiðinum at taka dagar millum søgurnar, sum eru næstan uttan tal. Hanus greiðir sjálvur fleiri ferðir frá tí vandanum, sum er í tí, at talan er um persón, sum fólk hava lyndi til at skapa mýtum um. Hann sigur í epiloginum t.d. soleiðis um søgurnar:

... Nýggjar koma í heilum undan kavi, spretta í mytunnar urtagarði sum rötfrukur dái. Summar spretta úr einum kjarna av veruleika. Summar eru kanska yrktar. Summar fortaldi hann sjálvur, tí hann hevði – millum mangar aðrar eginleikar – eina fina sjálviironi av tí slagnum, sum bara eitt ríkt sinni kann hava. Allar eru tær veftr í einum størri vevnaði, hvørs høvudseyðkenni ella hægri merking ein kann hava ílt við at hóma.

Aðrastaðni í bókini vísir Hanus á, hvussu tað ber til at síggja ein felags bygnað í øllum hesum søgunum um skaldið J. H. O. Djurhuus, og hansara egnu fyrvirni siggjast ofta, tá ið hann sjálvur greiðir lesaranum frá, hvat sannleikavirði hann metir tær einstøku søgurnar at hava:

Mangar av krønikunum um Janus eru bygdar upp rundan um hansara vertshúsvitjanir. Tá krevur ikki at kanna tær gjølla fyrri at síggja, at at kalla allar hava ein bygnað, sum vit eisini kenna frá Janusar leikluti í øðrum felags skapi, í føroyskum feløgum, í veitslum, í einum talvafelag.

Væl er valt burtúrur rúgvuni, tí søgurnar eru at kalla allar slíkar, sum siga nakað um Janus Djurhuus sum persón og persónligheit.

Tað kann vera freistandi hjá honum, sum hevur serligan tokka til persónin, hann skrivur ævisøgu um, at pynta uppá, ella bara at skava útyvir tey lýtini, sum persónurin hevur, men hetta lyndið haldi eg ikki, at høvundurin hevur í serliga stóran mun. Hann lýsir Janus, sum hann var, tá hann var allargreifligastur og eisini tá hann var hjartastórur og mildur, uttan sjálvur at taka annað fram um hitt.

Tað anekdotiska í frásagnarstílinum hevur sjálvandi eisini tann týðandi fyrimunin, at bókin verður so ógvuliga stuttlig at lesa. Tú situr sum í vertskapi mestsum, har søgurnar flúga millum fólk, ið hava funnið sær eitthvørt áhugavert at

endavenda í góðari samrøðu. Í føroyskari traditión hugsi eg, at hesin máttin er væl royndur, og hann er her ein gáva til øll, sum kanska aftur seg við at fara undir verk, sum hevur ein turrisligari stíl.

Javnvigast má kortini millum tað, sum kann tykjast óneyðuga privat, t.v.s. tað sum lýsir serliga sárar og inniligar hendingar, uttan at hetta er neyðugt fyrri heildarfatanina og so tað, sum kann tykjast privat, men kortini má sigast í summum førum.

Í øðrum bindi av heildarverkinum tókti mær til dømis, at frásøgnin um Onnu og kærleikssamband hennara við Sophus Djurhuus, sum var fylkislækni í Klaksvík, var ov nærgangandi, serliga tí at hetta sambandið ikki hevði áður nevnda týðningin fyrri heildarfatanina, men í hesi bókini haldi eg ongantíð, at høvundurin fer um tað markið.

Ein vandi, sum kann verða í tí at skriva ævisøgu um stórskald sum Janus Djurhuus, er, at verkið lætt kann gerast patetisk, sjálv hátíðarligt. Hanus Andreassen

sleppur undan hesum við at hava humoristiska frástøðu, sum skínir ígjøgnum her og har. Summaðni er lýsingin kortini ikki dæmd av humor, heldur er hon poetisk og sár. Soleiðis eru t.d. lýsingarnar av Rigmor og samlívi Janusar við Rigmor í summum pørtum. Rigmor Lützen, sum Janus lívdi saman við fittan part av vaksnu ævi síni, verður her lýst við sama takkseminum, sum hevur verið týðilig hjá fleiri teirra, sum hava umrøtt hana. Hon átti lívið í Janusi, verður sagt, og hon lívdi við Janusi, sum hann var. Mangar gjørdi Janus henni støduna trupla og beiska, men hon sá eisini tað piprandi og nakna menniskja, og hon tók okið á seg. Hetta er so, vit góðtaka tað, men kortini loyvi eg mær at gera eina viðmerking til hetta eitt sindur romantiserandi takksemi til kvinnuna, sum hevur latið seg kúgað útum alt rímligt og sømiligt mark, og, sambært frásøgnini, kortini gleiðist tá dagur endar, tí at hesin særði »falkin grá« setti seg hjá henni.

Tá ið Janus rak hana av

søngini at gera sær »rósu-vatn«, tá hann kom fullur heim á nátt, ella tá hann var grovur og óflýggjaligur við hana og m.a. tosaði »niðrandi um útsjónð hennara«, meðan fólk var hjá, fyrri nú bert at nevna okkurt heilt lítið av tí, sum Rigmor so tolin lat um seg ganga, so noyðist eg at spyrja meg sjálva, um tað er »at eiga lívið í einum øðrum menniskja, tað sum hon gjørði. Hon forsyrgdi honum, gav honum eta, streyk honum skjúrturnar og lat hann fara við sær sum hansara skiftandi sinnisstøður gövu orsök til. Í hesum er leiklutur hennara beiskliga líkur honum hjá so mongum kvinnum. Tó at eg væl veit, at Rigmor hevði opin eygu, var gávirikt og væl at sær komið menniskja, so er onkustaðni á leiðini hetta »offurið« í mínum eygum, hvussu víkir og vendir, eitt kvinnuligt martyrium, sum ikki tykist mær rættvisgjort við at »eiga lívið í einum úrmælingi«.

Ævisøga Janusar er virðismikil tíðarlýsing, og serliga fólk í Keypmannahavnarmhvørvinum tíðliga í hesi øldini kennast so for-

kunnug at síggja, tá ljósið fellir á tey, tí at lívið gav teimum ein leiklut í lívi Janusar. Í sambandi við frásøgnini frá jarðarferð Trónd Olsens í Kirkjubøi í 1962, hevur høvundurin hesa vøkru hugleiðing:

Sum Høgoyggj eru tey á ein hátt øll sveipt í morgungull – hesi merkiligu og gávuríku og stuttligu fólkinu, sum mólu rundan um Janus sum gongustjórur um eina – gaman í við hvørt heldur óstøðugt singlandi sól. Tey og teirra ættarlið. Fús at virka fyrri sínum hugsjónum uttan nakrantíð at spyrja um vinning umboðaðu tey eina mentan, sum var um at hvørva um tað mundið Janus andaðist, og sum fúur man duga at fata í dag. Í mínum huga hevur hetta ættarlið ið mong ár stadið sum edilingaliðið.

Tíðarlýsingin er, sum áður nevnt, neyð og nærløgd, og kanningararbeiðið, sum hevur verið neyðugt, má hava verið risastórt. Valla eiga vit nakað annað verk, sum so væl lýsir livihátt og hugsunarhátt hjá intellektuellum føroyingum í útlegd og heima fyrru helvt av hesi øldini.

Eina lítla atfinningi havi eg til sjálva framsetingina, har eg haldi, at høvundurin hevur lyndi til at brúka tann í fyrilestrum hóskeilari siðin at sleppa einum tráð við lyfti um seinni at venda aftur til evnið og gera tað liðugt. »Hetta skal eg koma aftur til um eina løtu.« er ilt hjá lesaranum at hava eftirlit við, og slepta evnið kennist sum »leysur endi«.

SKALDSKAPURIN

Í hesi bókini hevur Hanus Andreassen valt at víðgera skaldskapin í pørtum fyrri seg, tó skipað sundur soleiðis, at ein gjøgnumgongd av skaldskapinum í umrødda tíðarskeiðnum mestsum tekur samanum hvørt tíðarskeiðið.

Viðgerðir høvundins av yrkingum Janusar eru ikki nógv dæmdar av strongum vísindaligum háttalagi. Tað sæst her, sum í øllum verkinum, at høvundurin er bæði skald og bókmentagranskari, og tað stranga mentalska í viðgerðini av skaldskapinum hevði neyvan hóskað til verkheildina, sum hon er. Heldur eru viðgerðirnar intuitivar og sansandi, og stóru og djúpu kunneleiki til heimsbókmentimar ger samstundis, at høvundurin er førur fyrri við skaldskaparlíggum ástøði og samanberingum at vísa lesaranum, hvussu víðfevnandi og vitskyggjandi skaldið er. Tilgongdin til skaldskapin er her eisini ævisøgulig, sagt verður frá tíðar- og